

Lecția a unsprezecea: Minim, despre minimalism

Cu toată bogăția mijloacelor artistice existente, artistul apelează la acestea doar în măsura necesară. Dar oricine își amintește de cel puțin un film „cu prea multe de toate”, o pictură cu prea multe culori și linii, un roman care năucește prin fapte și detalii, un poem excesiv de stilizat. Dincolo de gustul natural, de simțul măsurii privind „materialul de construcție”, există, intermitent, stiluri artistice care *limitează intenționat* mijloacele expresive.

Ocroțiți de floare, Iulian Filip

Curentele și stilurile se succedă după regulile modei. Dacă simplificăm ecuația, aceste curente se succedă conform algoritmului binar: apolinic-dionisiac. Adică, un curent rațional este urmat de un curent sentimental; un curent calm – de unul exploziv, unul dens – de unul rarefiat; unul bogat colorat – de unul auster etc. În felul acesta,

romanticii rup corsetul clasicist, iar modernismul subminează arta realistă...

În moda vestimentară, un stil „maxi” este urmat de unul „mini”; o bluză decoltată – de ceva în genul tunicii militare, încheiate la toți nasturii; o explozie de culori fluorescente – de un stil monocolor sau pastelat. Stilurile se schimbă, dar artiștii (creatori de obiecte vestimentare sau de poezii) continuă să *îmbine noul cu vechiul* și să revină intermitent, „în stil retro”, la trecut.

Minimalismul literar e o replică la abundența elementelor stilistice ale literaturii postmoderne. Dar, cu siguranță, e și o necesitate solicitată de timpul în care trăim: foarte informatizat și foarte grăbit. În literatură cel mai apropiat predecesor pare a fi prozatorul american Ernest Hemingway, dar curentul propriu-zis are și o ascendență în *muzică și în artele plastice*. De altfel, fiindcă am pomenit numele lui Hemingway: scriitorului îi plăcea să lucreze într-o cafenea, la o masă înaltă, *stând în picioare*. Nu-i ardea de artificii stilistice.

În muzică, stilul se caracterizează printr-o expresivitate minimă, lineară, prin repetarea unei fraze muzicale simple. Experimentele muzicale au creat o bucată minimală „perfectă”. John Cage a scris o piesă, numită 4' 33". Orchestra intră în scenă, dirijorul își pune „partitura” pe pupitru, după care urmează 4 minute și 33 de secunde de... liniște (!).

Muzicienii care astăzi sunt prezentați ca minimaliști se manifestă atât în genuri muzicale pure

(de factură clasică sau, mai ales, în contextul stilului *techno*), cât și în scrierea muzicii pentru filme (documentare sau de acțiune). Austeritatea muzicii/sunetelor/zgomotelor ori repetabilitatea monotonă a frazelor muzicale pot fi deosebit de expresive atunci când însoțesc artele vizuale. Pentru necunosători, muzica minimaliștilor (*o muzică altfel*) nu e decât o structură muzicală simplă și repetitivă până la oboseală.

Cunoscătorului istoriei artelor nu-i va fi greu să deducă: *echivalentul plastic* al piesei lui Cage este *Pătratul negru* al lui Kazimir Malevici. În acord cu principiul pictorului că arta plastică se reduce, în esențial, la formele geometrice de bază, lucrarea devine limpede în *sens artistic absolut*. Același Malevici spunea că, în măsura în care arta plastică nu mai are unde să se dezvolte, ea devine o sursă pentru *artele aplicative*: ornamentică, design, arhitectură, decorul teatral etc. Un detaliu: pentru prima dată, imaginea unui pătrat negru pe fundal alb apare ca decorație teatrală, executată de Malevici.

Dacă, în domeniul aplicativ, minimalismul plastic s-a dezvoltat sub influența *constructiviștilor* ruși (care puneau în evidență *carcasele* construcțiilor), atunci în arta pură cea mai mare influență a avut-o sculptura lui Brâncuși, cu accentul pe puritatea formei, care dă senzația de simplitate, sau chenarele superbe ca efect pur-artistice ale *neoplasticistului* Piet Mondrian. Dacă cineva a dat din mână la auzul cuvântului „minimalism”, trebuie să-i spunem că... s-a grăbit.

În lipsă de spațiu, doar întredeschid încă o paranteză: narațiunile minimaliste au un bun predecesor în cinematografie: neorealismul italian, cu istorii nepretențioase, personaje din cotidian, filmate într-un cadru natural, nestilizat.

Hoarda, Leo Butnaru

Printre precursorii *minimalismului literar* se numără scriitorii foarte diferiți: Hemingway și Samuel Beckett. Stilul lui Hemingway era unul derivat din meseria de ziarist a scriitorului: consemnarea evenimentelor într-o manieră lipsită de artificii stilistice. Dialogurile (*marcă distinctă* a scrisului său!) sunt parcă decupate din realitate: fără o construcție elaborată, uneori – fără logică și consecutivitate, în schimb – de o naturalețe uimitoare!

La celălalt pol fondator, Samuel Beckett crea dialoguri teatrale stilizate fin, de o *austeritate bine gândită*. Frazele sunt sculpturi, în maniera Brâncuși: nimic în plus. Piesele sunt scurte, cu o comunicare minimă. Pentru a limita posibilitățile expresive nonverbale, în piesa *O, zile fericite!* personajele sunt îngropate în nisip; în *Ultima bandă de magnetofon*, personajul „comunică” doar cu... vocea proprie, înregistrată mulți ani în urmă, iar într-o piesă, numită transparent *Acte fără cuvinte*, nu se vorbește deloc!

Adunând detalii pe paliere diferite, am putea remarca ceva specific (fie și neexclusiv) *minimalismului literar*: *austeritate a mijloacelor de expresie* (vocabular simplu, texte

scurte, eludarea metodică a adjectivelor și adverbilor, a epitetelor, dar și a altor figuri de stil); crearea unui *anturaj sobru* și renunțarea la *descrierile artistice* ample; prezența unor *personaje incolore, din cotidian*, banale, neexcepționale și chiar „*nereprezentative*”.

Esențial: *nu limitarea mecanică și matematică a mijloacelor* creează arta minimalistă.

Această impresie poate să apară de la o specie poetică minimală: *haiku*, o poezie caracterizată prin număr limitat de versuri și silabe, dar – atenție! – și prin *aparenta neutralitate expresivă*: secvența, surprinsă pictural-cinematografic, sugerează cititorului imagini și asociații... la alegere. Esențial pentru minimalism e *amănunțul sau detaliul ne semnificativ*.

Un exemplu: dacă textul relatează o întâmplare, atunci *ambianța fie că nu este descrisă, fie că nu este deosebită*. Dar textul poate să includă *doar o descriere* (fără detalii „impresionante”), fără ca în această ambianță să se producă ceva deosebit. Într-un anume fel, impresia produsă de un text minimalist e că autorul a vrut să spună ceva *lipsit de importanță*. Tocmai de aceea, personajele narațiunilor minimaliste sunt neexcepționale: o bucătăreasă, un curier care duce poșta unei întreprinderi, un antrenor al unei echipe de cartier ori un paznic (cu condiția că nu i se atribuie semnificații mitologice: Cerber, Ianus, om la hotarul dintre lumi etc.).

Minimaliștii creează într-un *mediu suprainformat și grăbit*, cititorul este capabil și este indirect solicitat să reconstituie, împreună, tabloul integral (pe care-l întregeste, inclusiv, cu experiențe de lectură). Cum fiecare „realitate literară” este eliptică, incompletă, cu detalii pe care le aduce imaginația cititorului, constatăm aici doar o *stilistică adusă la limită*, nu una total ieșită din balamale.

Un exercițiu, cu variații posibile. Luați orice text literar... care se

pretează unui experiment. Poate fi un text propriu, poate fi al colegului, poate fi al unui clasic. Imprimați-l, luați un creion și... începeți să suprimați tot ce poate fi „țaiat”: adjective, adverbe, descrieri sau tot ce credeți că poate fi eliminat.

Puteți să efectuați această operație în câteva etape, dar cel puțin într-un caz încercați s-o duceți la limită. Nota bene: în toate cazurile, veți obține *un alt text*. Nu „perfecționarea” unui text existent este scopul nostru, ci obținerea unui text „minimalist” (deocamdată – între paranteze). Cine poate obține cel mai scurt sau cel mai auster, cel mai ne semnificativ în plan expresiv text?

Al doilea exercițiu: relați o întâmplare fără a cuprinde niciun detaliu de descriere.

Profetul mut, Nicolae Dabija

Al treilea exercițiu: descrieți o ambianță, un peisaj incolor, lipsit de semnificații (fără aluzii la istorie, la frumusețea naturii, la starea deosebită, bogată/săracă a protagonistului), într-un text care s-ar încheia cu fraza: „Într-o asemenea ambianță, bineînțeles, nu se putea întâmpla nimic deosebit”.

Al patrulea exercițiu: crearea unui *echivalent literar* al *Pătratului negru* sau al unui 4' 33". Soluția la îndemână e să numiți câteva pagini albe chiar...

Dar mai bine las aici niște puncte de suspensie...